

13 BURGERLIJK PROCESRECHT

Empirisch onderzoek binnen het burgerlijk procesrecht: over het ‘inkleuren’ van een grote landkaart

Ivo Giesen

13.1 AFBAKENING

13.1.1 *Over burgerlijk procesrecht, niet over de rechtspleging*

Dit hoofdstuk in de Encyclopedie voor *Empirical Legal Studies* heeft (enkel) betrekking op het burgerlijk procesrecht (Bpr) en het empirische onderzoek dat de afgelopen jaren binnen de (overigens nog steeds) brede contouren van dat rechtsgebied is verricht. Het voorgaande betekent dat het bestaande empirische onderzoek naar ‘de rechtspleging’ in bredere zin (ik duid daarmee op het gehele systeem van geschilhantering, hoewel een vaste omschrijving ontbreekt¹) in beginsel buiten mijn afbakening valt (zo dus bijv. de diverse onderzoeken naar de Geschilbeslechtingsdelta, diverse klantwaarderingsonderzoeken, en de jaarlijkse Monitor gesubsidieerde rechtsbijstand), al zal enige overlap wellicht onvermijdelijk zijn. Ik zal in dit hoofdstuk verder ook niet specifiek ingaan op het onderzoek naar (de theorie en praktijk van) ‘procedural justice’ binnen de burgerlijk rechtsvordering, omdat dat thema wat mij betreft een hoofdstuk op zichzelf vergt (vgl. Grootelaar, 2018; Hulst, 2017). Het specifieke, buiten mijn expertise vallende familieprocesrecht laat ik ook buiten beschouwing.

13.1.2 *Wat is dan Bpr?*

Het Bpr is het rechtsgebied binnen het privaatrecht dat de middelen aangeeft en reguleert voor het vaststellen, tot stand brengen en wijzigen, beëindigen en effectueren van privaatrechtelijke rechten en plichten van rechtssubjecten door van overheidswege gesanctioneerde tussenkomst van derden, zoals de rechter en deurwaarder (zie Snijders et al., 2017). Het

---

1 Dit omvat bijv. ook het stelsel en de kwaliteit van de rechterlijke organisatie, van de gesubsidieerde rechtsbijstand, de advocatuur en de deurwaarders, en alternatieve (online) vormen van geschiloplossing.

Bpr regelt dus de formele procedure waarbinnen burgers hun onderlinge verhouding juridisch kunnen laten toetsen en vaststellen.

In dit hoofdstuk wordt het empirisch onderzoek dat valt binnen het algemeen deel van het Bpr, binnen de kern van het rechtsgebied, uit de doeken gedaan.² Ik richt me daarbij op de situatie in Nederland vanaf de majeure herziening van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (Rv) per 2002, omdat het onderzoek van voordien inmiddels minder relevant is. Daarbij is nog van belang dat na die stevige herziening van dit wetboek het sindsdien vigerende stelsel momenteel weer wordt herijkt. De gedachte van de wetgever enige jaren terug was om gefaseerd, gekoppeld aan een majeure ICT-operatie (namelijk de overgang naar verplicht elektronisch procederen), een modernisering en herziening van het wetboek door te voeren. Deze KeI-operatie (kwaliteit en innovatie) is echter verlaten toen bleek dat de beoogde ICT-omschakeling niet zou kunnen slagen.

Inmiddels was het daarbij behorende nieuwe procesrecht echter al in een deel van het land in gebruik genomen, golden er dus al deels inhoudelijk andere regels, met als kern meer nadruk op de regiefunctie van de rechter en de mondelinge behandeling. Na het mislukken van de ICT-operatie heeft de regering daarom besloten om een deel van die inhoudelijke wijzigingen (met name de regels inzake de mondelinge behandeling) alvast landelijk in te voeren (zie *Kamerstukken II*, 35175).

13.1.3 Wat volgt?

Het plan van aanpak voor deze bijdrage, is conform de opzet van deze Encyclopedie, als volgt. Ik start hierna in paragraaf 13.2 met een weergave van het meest in het oog springende bestaande empirische onderzoek op het terrein van het Bpr.³ Daarbij ga ik steeds kort in op de belangrijkste vertrekpunten en bevindingen en de eventuele implicaties van die bevindingen. Het overzicht laat zien dat de empirische inkleuring van het Nederlandse procesrechtelijke landschap steeds nader gestalte krijgt. Na deze beschrijving zal ik in paragraaf 13.3 proberen om kort enkele mogelijke denkrichtingen voor toekomstig onderzoek op het terrein van het Bpr te schetsen, ter inspiratie allicht. In paragraaf 13.4 rond ik af door mijzelf de vraag te stellen hoe de toekomst van de empirische rechtswetenschappen op het vlak van het Bpr eruitziet of zou kunnen zien, om daarop dan kort te reflecteren.

---

2 Daarmee valt ook onderzoek naar ADR-vormen buiten mijn bereik, zoals Bauw et al., 2018.

3 Volledigheid is niet nagestreefd. Ik heb het te bespreken empirische onderzoek verzameld in het najaar van 2018. Met later verschenen onderzoeken kon niet of slechts zeer beperkt rekening worden gehouden.

13.2 HET BESTAANDE EMPIRISCHE ONDERZOEK

13.2.1 *Inleiding en verdere opbouw*

Binnen het Bpr lijkt de laatste decennia meer dan voorheen aandacht besteed te worden aan de empirische kanten van regelgeving en praktijk. Ook lijkt dat onderzoek inmiddels mondjesmaat zijn weg te vinden naar de handboeken (vgl. Giesen, 2015). Die toegenomen aandacht wordt vooralsnog gespreid over dat hele wetboek. Zo is – bijvoorbeeld – de werking van de wrakingsregeling onderzocht (art. 36 e.v. Rv) (Van Rossum et al., 2012; Van Rossum, 2017), zijn de regels voor de prejudiciële vraagprocedure (art. 392 e.v. Rv) (Giesen et al., 2016) en voor deelgeschillen (art. 1019w e.v. Rv) (Wesselink, 2016) geëvalueerd, en is de werking van de regels voor conservatoir beslag onder de loep genomen (art. 700 e.v. Rv) (Meijssen & Jongbloed, 2010), maar ook de proceskostenveroordeling (art. 237 Rv) (Sluijter, 2011) en de naleving van rechterlijke uitspraken (Eshuis, 2009) zijn onderzocht. Hieruit volgt tevens dat ons stelsel van het Rv nog niet systematisch is/wordt onderzocht en dat er dus ook nog vele gaten te lokaliseren zijn, hoewel bepaalde beginselen (de goede procesorde; Barendrecht et al., 2011), ‘leerstukken’ (de zitting c.q. mondelinge behandeling, zie Ippel & Heeger-Hertter, 2006; Van der Linden, 2010; Marseille et al., 2014; Verschoof & Van Rossum, 2018), mythes (de kantonrechter als eigenaardig type rechter, zie Van der Kraats, 2017) en vormen van rechtspraak (enkel- of meervoudig, zie Baas, De Groot-Van Leeuwen & Laemers, 2010; gespecialiseerd of niet, Böcker et al., 2010) wel op min of meer structurele wijze onderzocht zijn.

Naast de tot nu toe genoemde voorbeelden, die alle te omschrijven zijn als ‘primair’ ELS-onderzoek (d.w.z. zelf data genereren en analyseren, cf. Van Boom & Giesen, 2018) en die in paragraaf 13.2.2. nader beschreven worden, valt er ook het nodige ‘secundair’ ELS-onderzoek (d.w.z. het gebruiken van inzichten uit primair empirisch onderzoek van anderen) te ontsluiten, bijvoorbeeld waar dat onderzoek erop gericht is om bestaande empirische data (bijv. over heuristieken en biases uit de psychologie) naar het Bpr te vertalen (zo bijv. Barendrecht & Klijn, 2004; Enneking, Giesen & Rijnhout, 2013). Ook dat type onderzoek zal, in korter bestek, een plek krijgen in dit hoofdstuk, in paragraaf 13.2.3.

13.2.2 *Primair empirisch Bpr-onderzoek*

13.2.2.1 **Plan van aanpak**

In deze paragraaf zal ik zo veel mogelijk de navolgende indeling van de te bespreken onderzoeken aanhouden: ik start met de brede, algemene thema’s en vervolg dan met het empirisch onderzoek naar diverse bijzondere procedurevormen. Ik doe dat alles dan zo

ongeveer op volgorde van behandeling van de stof in het wetboek, dan wel de plek van een leerstuk in het gewone verloop van een civiele procedure.

13.2.2.2 Naar de civiele rechter?

We starten bij het begin: de start van een procedure. In opdracht van de Raad voor de rechtspraak (Rvdr) is onderzoek verricht naar de vraag welke belemmeringen zich voordoen bij de toegang tot de (civiele) rechter (actuele cijfers inzake de in- en uitstroom en de doorlooptijden per zaakstype zijn te vinden via de site van het WODC⁴). Naast de vanouds bekende factoren als kosten (vgl. Croes et al., 2017, met name hoofdstuk 5), duur (vgl. Eshuis, 2007), complexiteit en onvoorspelbaarheid is getracht om verdiepend inzicht te krijgen, door middel van bijna veertig interviews, in de persoonlijke motieven en overwegingen van rechtszoekenden om hun zaak al dan niet voor te leggen aan de rechter (Mein & De Meere, 2018).

De belangrijkste bevindingen zijn dat de al genoemde factoren inderdaad van gewicht zijn, met nuanceringen. De rechtszoekende stuurt niet aan op een procedure, wil die liever vermijden (want: een onbekend spel, dat kosten en moeite vergt), tenzij het niet anders kan. Helder is dat bij de afweging ook de mogelijke opbrengst (financieel, maar ook via erkenning of genoegdoening) meespeelt. Dat maakt dat financieel-economische factoren, waaronder financiële hulp (via een rechtsbijstandsverzekering of als lid van een belangenorganisatie), van belang zijn. Maar ook sociaal-maatschappelijke en psychologische factoren spelen mee: de mate van zelfredzaamheid of weerbaarheid (ofwel iemands ‘doen-vermogen’, zie Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, 2017) doet ertoe. De onderzoekers onderscheiden vervolgens drie typen rechtszoekenden, omdat elk van die typen een andere afweging maakt: het standaardtype (rationeel en zelfredzaam), de ‘rechtvaardigheidszoeker’ (die te veel verwacht) en ‘de ontgoochelde’ (die bij voorbaat afhaakt). De implicaties hiervan zijn dat elk type op maat zou moeten worden bediend door de rechtspraak (en de rechtshulpverlening) als het gaat om informatie, ondersteuning en bejegening. Men denke bijvoorbeeld aan een loketfunctie bij de gerechten, aldus de onderzoekers, hetgeen mij overigens sterk doet denken aan het al bestaande Juridische Loket.

13.2.2.3 De kantonrechter als mythisch figuur?

De vraag (of mythe) of de kantonrechter ten opzichte van de ‘gewone’ civiele rechter bij de rechtbank echt (en nog steeds, zoals verondersteld wordt in de praktijk) als een ‘eigenaardig’ type rechter is te kwalificeren, als iemand die op basis van ervaring, actief, regisserend, efficiënt en informeel knopen doorhakt, ongeacht (gechargeerd gezegd) de stand

---

4 Zie www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/2972b-factsheet-civiele-rechtspraak.aspx voor het meest recente factsheet.

van het recht, is via dossieronderzoek en interviews (277 dossiers en 15 interviews bij drie rechtbanken) onderzocht door Van der Kraats (2017, waarover kritisch Van der Schaaf & Klijn, 2018, en positief Van Dam-Lely, 2018).

De belangrijkste bevindingen zijn dat er – na de ophoging van de competentiegrens naar € 25.000 (waarover de evaluatie door Eshuis et al., 2016) – veel meer overeenkomsten dan verschillen zijn als het gaat om de hantering van het procesrecht en het procesverloop, en dat organisatorische factoren (de organisatie wijst bijv. ervaren rechters aan als kantonrechter) aan in elk geval een deel van de resterende verschillen ten grondslag liggen. Het onderscheid tussen beide typen rechters ware dus op te heffen. Weliswaar lijkt het er wel op dat de kantonrechter meer maatwerk levert en anders met zittingen omgaat, maar van een ‘kantonmethode’ is geen sprake. De kwaliteit van de procedure verschilt overigens wel wat tussen verschillende typen rechters, maar dat is dan wisselend ten faveure van de een of de ander. Een gemengd model (d.w.z. een fusie tussen kanton- en civiele rechters) presteert overigens niet beter, zo blijkt. Eindconclusie is wel dat de motieven die er ooit waren om een kantonrechter te hebben (snel, goedkoop, efficiënt) nog steeds bestaan, en dus is nader onderzoek naar een (21ste-eeuwse variant op de) vrederechter aangewezen.⁵

13.2.2.4 Enkelvoudige- of meervoudige kamer?

In 2010 deden Baas et al. verslag van hun onderzoek naar de regelgeving, het beleid en de praktijk van enkelvoudige en meervoudige rechtspraak, vanuit de vrees dat de kwaliteit van het werk onder druk zou staan bij een dominantie positie voor enkelvoudige rechtspraak. Op grond van cijfermateriaal, negen interviews en enkele observaties is een enquête uitgezet (n = 69⁶) om een beeld te vormen van de enkelvoudige en meervoudige rechtspraak in Nederland en van de argumenten voor en tegen enkel- en meervoudige rechtspraak (Baas et al., 2010, zie m.n. p. 143-145 voor de argumenten; vgl. ook Bauw, Van Dijk & Sonnemans, 2013). Uit de enquête volgt bijvoorbeeld dat velen menen dat de kwaliteit het beste gediend is met een meervoudige kamer, maar ook dat de werkdruk daarmee verhoogd wordt. Toch is meervoudigheid niet de norm in de rechtspraak (bij handelszaken betreft het rond de 5% van de zaken, bij familiezaken minder dan 1%, en in strafzaken rond de 10%), zo blijkt uit de cijfers. Dat het financieel ook niet op te brengen is om zaken meervoudig af te doen, werd ook toen al gesignaleerd. (Gepercipieerde) kwaliteit en efficiëntie botsen dus, ook hier, en dus is er sindsdien niets gebeurd. Maar dat is mijn conclusie en niet die van Baas et al.

5 Ten tijde van de afronding van deze bijdrage werd ook een WODC-onderzoek naar die vrederechter, uitgevoerd door het Montaigne Centrum van de UU o.l.v. E. Bauw, afgerond.

6 Ik merk op dat op andere plaatsen in het rapport ook over 64 en 59 respondenten wordt gesproken.

13.2.2.5 Gespecialiseerde rechters of juist niet?⁷

In het rapport *Specialisatie loont?!* (Böcker et al., 2010) is een analyse gepresenteerd van ervaringen van grote ondernemingen met specialistische rechtspraakvoorzieningen, zoals de ondernemingskamer bij het hof Amsterdam. Die analyse is gebaseerd op informatie verkregen uit een literatuurstudie (juridisch en sociaalwetenschappelijk), uit bestaande registratiegegevens (aantallen en aard van de zaken, procespartijen, kosten, doorlooptijden), alsmede uit interviews (met 54 grote ondernemingen, 39 andere betrokkenen actoren (advocaten, wederpartijen, belangengroepen) en 15 rechters), en vijf expertmeetings (met 82 deskundigen). De ingeschakelde ondernemingen geven aan de kwaliteit van de gespecialiseerde gerechten goed tot zeer goed te vinden; alternatieve vormen van geschilbeslechting worden (daarom) minder aantrekkelijk gevonden dan de procedure bij de overheidsrechter. Daarbij geldt als 'kwaliteit' een goed gemotiveerde uitspraak, die de noodzakelijke knopen doorhakt en waarmee men 'vooruit kan'. Minder tevreden is men over de doorlooptijden, inclusief de tijd die nodig is voor de uitspraak. De ondervraagden vinden uiteindelijk vrijwel allemaal dat specialisatie wenselijk of noodzakelijk is: roulerende rechters hebben geen prikkel om te investeren in de 'nieuwe' specialisatie. Dat was en is voor de rechterlijke macht iets om serieus over na te denken, ook los van de al bestaande specialisten. Het politieke debat hierover, dat wel degelijk gevoerd is (o.a. *Kamerstukken I* 2010/11, 32021, nr. C, p. 2-3 en nr. D, p. 6.), heeft niet tot grootschalige veranderingen in het burgerlijk procesrecht en/of de bestaande procedurevormen geleid.

Kort na afronding van dit onderzoek is vervolgens wel nog onderzocht in hoeverre het Nederlandse bedrijfsleven op specifieke deelterreinen van het recht of voor specifieke geschillen een vorm van specialistische rechtspraak mist (Havinga, Klaassen & Neelis, 2012). De eerste fase van dit onderzoek betrof een exploratief inventariserend onderzoek (zijn er witte vlekken?) via een internetenquête onder alle 227 brancheorganisaties aangesloten bij het midden- en kleinbedrijf of bij VNO-NCW (de respons was 45%), de 1240 leden van het Nederlands Genootschap van Bedrijfsjuristen (19% respons) en 262 advocaten en enkele notarissen (52% respons). In fase twee is vervolgens aanvullend kwalitatief onderzoek gedaan naar drie deelterreinen die vaak genoemd werden, dat wil zeggen het aanbestedingsrecht, bouwrecht en ICT-recht. Dat onderzoek is gedaan via drie expertmeetings met advocaten, bedrijfsjuristen en technische deskundigen en via enkele interviews (met rechters en anderen met ervaring op deze terreinen). Hoe vervolgens de nadere specialisatie (meer specialistische rechters, concentratie van zaken?) aan de kant van de rechterlijke macht wordt geregeld, is voor de bij de expertmeetings betrokkenen vervolgens van minder belang, als er maar gespecialiseerd wordt.

---

7 Deze paragraaf ontleen ik aan Giesen & Coenraad, 2011, p. 956.

13.2.2.6 De wrakingsregeling en externe toetsing

In 2018 blijkt het aantal ingediende wrakingsverzoeken gestegen te zijn, zo meldt de Raad voor de rechtspraak op 13 mei 2019 in een persbericht op www.rechtspraak.nl. Omdat er de laatste jaren veel cijfermatig onderzoek is gedaan naar de wrakingsregeling van artikelen 36 e.v. Rv, is deze informatie goed te vergelijken met de (licht dalende) lijn van de afgelopen jaren (Giesen, 2015; Van Rossum, 2017, p. 15), maar ook met de stijging van het aantal wrakingsverzoeken in de periode voordien (d.w.z. tussen 2006-2011) en in 2015. Daarnaast is ook het nodige kwalitatief-empirische onderzoek naar wraking gedaan. In 2012 rapporteerden Van Rossum en collega's bijvoorbeeld over zowel de cijfermatige als de kwalitatieve kant van het gebruik van het wrakingsinstrument (Van Rossum et al., 2012).

Kern van dat betoog, qua cijfers, was dat er meer gewraakt werd dan voorheen (zie de tabel op p. 26 en de grafiek op p. 28 over de periode 2006-2011), maar dat het aantal geslaagde verzoeken gelijk is gebleven. De nadere kwalitatieve analyse is gebaseerd op 12 interviews met advocaten in wrakingszaken, de observatie van 24 wrakingszaken, gekoppeld aan nog 16 interviews met de betrokken advocaat of burger, en een online survey onder 1000 respondenten om de mening van 'de Nederlandse bevolking' te peilen. Diverse inhoudelijke aspecten van de wrakingsprocedure werden empirisch getoetst, zoals de steun voor de bestaande wrakingsgrond (die is aanwezig), de aanwezigheid van de gewraakte rechter ter zitting (dit wordt belangrijk gevonden), maatregelen om misbruik tegen te gaan (die mogen) en versnelde afhandeling (dat mag), en de afwikkeling van het wrakingsverzoek door een hogere, althans een externe rechter (d.w.z. verbonden aan een ander gerecht; daar is veel steun voor).

In 2017 verscheen vervolgens een eerste evaluatie van een experiment, aansluitend bij dat laatste aspect, dat mede naar aanleiding van eerdere wrakingsonderzoeken opgezet is, namelijk het (tussen Den Haag en Amsterdam) laten beoordelen van wrakingen van de raadsheren van het ene hof door de wrakingskamer van het andere hof (Van Rossum, 2017). Die evaluatie pleit (impliciet) voor voortzetting van het experiment (en dat is ook gebeurd), omdat er nog te weinig zaken gespeeld hadden om een systematische vergelijking met de bestaande procedure te maken en zo een inschatting te kunnen maken van nut en succes van de nieuwe opzet. Wel kon alvast vastgesteld worden dat rechtzoekenden zonder advocaat in het algemeen weinig vertrouwen in de rechterlijke macht hebben en dat de externe beoordeling van hun wrakingsverzoek hen niet verder helpt. Ook kon worden opgetekend dat de nieuwe opzet voor de gewraakte rechter betekent dat deze extra reistijd heeft, en (dus) minder vaak ter zitting aanwezig is. De nieuwe insteek leidt ook tot meer werk voor de griffie, en de termijn voor behandeling van het verzoek is langer. Onder de raadsheren en A-G's waren de meningen over het experiment verder nogal verdeeld,

afhankelijk van of men meer vertrouwen bij de burger of meer efficiëntie verwachtte. De beleidsmakers kunnen hiermee dus nog alle kanten op.

13.2.2.7 Bij de rechter op bezoek: de (comparitie)zitting of mondelinge behandeling

In de loop der jaren sinds 2002 is de zitting bij de civiele rechter, de mondelinge behandeling van de zaak, alsmear belangrijker geworden (zie ook De Groot & Steenberghe, 2019). De rechter kan aldaar (proberen te) schikken, regie voeren, informatie inwinnen, het feitenonderzoek sturen (vgl. Barendrecht et al., 2011, p. 103). Dat die zitting dan ook veel aandacht heeft gekregen van empirisch-juridische onderzoekers, mag niet verbazen; dit blijkt dan ook uit de navolgende onderzoeken (zie daarnaast ook nog Grootelaar, 2018; Hulst, 2017).

Met specifieke aandacht voor de ‘allegaagse’ communicatie tijdens zittingen onderzochten Ippel en Heeger-Hertter (2006) hoe die communicatie door de direct betrokkenen werd ervaren en beoordeeld; men deed dat door interviews met rechters, advocaten, griffiers, onderzoekers en justitiabelen en door observaties tijdens 130 (straf, kanton, en civiele) zittingen. Men concludeert (voor het civielrechtelijke deel) dat de zitting gewaardeerd wordt door de justitiabele, maar hierbij wel het risico van schikkingsdwang aanwezig is, en ook dat de advocaat zich gemarginaliseerd voelt (deze mag immers niet pleiten). Specifieker volgt uit het onderzoek dat het gezag van de rechter erkend wordt en dat een actieve rechter op prijs wordt gesteld, maar ook dat er wel voldoende aandacht voor de burger moet zijn in die gevallen waarin de professionals centraal staan. De persoon en stijl van de rechter die op de zaak zit, doen er dus toe, en de bijbehorende vaardigheid om te kunnen balanceren tussen afstand en betrokkenheid doet er ook toe.

De zittingsaanpak van civiele rechters stond ook centraal in het Tilburgse proefschrift van Van der Linden (2010): hoe werkt de rechter ter zitting, worden de doelen van de comparitie bereikt, wat vinden advocaten en partijen daarvan (qua rechtvaardigheid), hoe kan het beter en wat is een goede zittingsaanpak? Daartoe werden 150 zittingen bij twee rechtbanken gevolgd bij meer en minder ervaren rechters door middel van vragenlijsten (vooraf en achteraf), interviews en observaties. Wat blijkt? Men is tevreden over de ervaren rechtvaardigheid tijdens de zitting, maar als aandachtspunten kwamen uit het onderzoek naar voren dat de informatievoorziening rondom de zitting beter kan, dat meer aandacht voor zittingsvaardigheden nodig is, en dat het beproeven van een schikking verbeterd kan worden, omdat er nu te veel als dwangschikking ervaren schikkingen tot stand komen, hetgeen vervolgens heel concreet uitgewerkt is in een reeks van aanbevelingen.

Barendrecht et al. (2011) verkennen procesverstoring en -bevorderend gedrag van partijen en advocaten en de reacties daarop van rechters (geobserveerd gedurende 98 zittingen en

uitgevraagd via vragenlijsten voor partijen (62), advocaten (110) en rechters (46)). Nadat bepaald is wat telt als verstoring of bevorderend procesgedrag (omschreven op p. 18-19 als ‘processuele gedragingen (...) die de voortvarendheid en kostenefficiëntie van de procedure niet ten goede komen en die evenmin bijdragen aan de kwaliteit van de uitkomst van de procedure’), is de frequentie daarvan onderzocht. Verstoringen komen vaak (in 94% van de zittingen en gemiddeld 3,5 keer per zitting) voor, terwijl procesbevorderende gedragingen gemiddeld twee keer voorkomen. Procespartijen zien het vaakst verstoringen (69%), gevolgd door advocaten (49%) en de rechters (41%). Verstoringen vertragen de zitting, gemiddeld met 12 minuten, maar zware verstoringen die de rechtsgang belemmeren zijn er eigenlijk niet omdat de rechters onverstoord omgaan met wat er gebeurt. Negeren en geduld hebben is het devies. Echte sancties uitdelen is een zeer schaarse actie (2%), net als het belonen van procesbevorderend gedrag. Implicaties zijn, aldus de onderzoekers, dat meer en nieuwere sancties niet nodig zijn en dat actieve en regisserende rechters gewaardeerd worden en dat de rechter niet als knopendoorhakker wordt gezien, maar als iemand die het proces sturen kan en partijen bijeen kan brengen. Die rechter moet er dan ook voor waken om verstoringen tot een negatieve sfeer te laten leiden (Barendrecht et al., 2011).

Specifiek over de mogelijkheden om comparities door kantonrechters zo snel en efficiënt mogelijk in te richten, berichten Marseille et al (2014). Ze doen dat op basis van drie rondetafelbijeenkomsten en het bijwonen van 25 comparities, inclusief een vragenlijst voor de partijen, een expertmeeting, en een pilot waarin een model voor een comparitiestrategie is getest in nog eens 95 zaken. Omdat het model in de testfase niet als model bleek te worden benut, is de test daarvan omgezet in een onderzoek naar de invulling van een comparitie in relatie tot snelheid, effectiviteit en tevredenheid. De onderzoekers constateren op velerlei vlakken variëteit (qua selectiemethode en criteria, qua duur, qua informatievoorziening, enz.), constateren dat geen van de drie onderscheiden stijlen ‘de beste’ stijl is, en suggereren dat rechters meer informatie zouden moeten delen (vanwege die variëteit, die tot verschillende uitkomsten tussen rechtbanken leidt) en een discussie zouden moeten voeren over welke werkwijze (lijdend, faciliterend of sturend) wanneer de voorkeur verdient. De constatering dat die discussie niet erg van de grond is gekomen, ligt voor de hand, hetgeen wellicht mede is ingegeven doordat de wetgever in de KeI-wetgevingsoperatie nadien al koos voor meer regie door de rechter.

Verschoof en Van Rossum richten de aandacht in het bijzonder op het schikkingsgedrag van de rechter op de comparitie na antwoord: wat doen rechters dan? Gaan ze in op het onderliggende conflict? Is men kundig genoeg? Die vragen worden onderzocht door middel van 37 interviews met rechters, alsmede observaties van 100 comparities, inclusief vragenlijsten vooraf en achteraf voor rechter, partijen en procesvertegenwoordigers en

interviews met de partijen en de rechter (Verschoof & Van Rossum, 2018; vgl. ook nog Verschoof, 2019).

De lijst met bevindingen en (liefst 30) aanbevelingen uit dit onderzoek is te lang om hier integraal over te nemen, maar bij wege van (ongetwijfeld subjectieve) selectie noem ik hier dat kantonzaken en procedures om een kleiner financieel belang eerder in een regeling eindigen, en dat hetzelfde gebeurt als partijen nog met elkaar verder moeten. Ook rechterlijke ervaring blijkt van invloed. Het voornemen bij de rechter om actief een oplossing te zoeken, leidt tot meer actie, maar niet tot meer schikkingen. Ook is gebleken dat als een vorm van inhoudelijke rechterlijke interventie vaker dan voorheen aangenomen werd, het geven van een voorlopig oordeel wordt benut. Ook het wijzen op procesrisico's en op kosten is effectief, net als een schikkingsvoorstel dat van de rechter zelf komt. De rol van partijen is ook niet te verwaarlozen bij dit alles: als iemand niet wil schikken, gebeurt het niet. Tegelijk, en passend bij de laatste opmerking hiervoor, neemt het aantal ervaren dwangschikkingen af, hoewel de rechters actiever zijn geworden. Dat zijn ze ook als het gaat om conflictinterventies (d.w.z. dat ze ingaan op het onderliggende conflict), maar op dat vlak valt nog veel te verbeteren (te afhoudend, te oppervlakkig erop ingaan als het al gebeurt, en dan slechts één partij erbij betrekken).

13.2.2.8 De prejudiciële vraagprocedure werpt zijn tentakels uit

De uit 2012 stammende civielrechtelijke regeling waarbij een feitenrechter een rechtsvraag die speelt in meerdere soortgelijke gevallen kan voorleggen (als prejudiciële vraag) aan de Hoge Raad (zie art. 392 e.v. Rv), is in 2015-2016 geëvalueerd. Dat gebeurde vervroegd met het oog op mogelijke invoering van een soortgelijke regeling in het strafrecht. Naast de juridische analyse van de regeling is het werkveld bevraagd over de voor- en nadelen en de werking van de regeling door middel van 36 semigestructureerde interviews onder vier raadsheren van de Hoge Raad, twee A-G's, drie cassatieadvocaten, zestien advocaten en elf rechters (Giesen et al., 2016, m.n. hoofdstuk 4).

De belangrijkste uitkomst van het onderzoek luidt dat de regeling (zeer) positief ontvangen is en duidelijke meerwaarde heeft volgens de betrokkenen, hoewel het al dan niet behalen van bepaalde doelstellingen (zoals de bijdrage aan de rechtsvorming) feitelijk niet echt te meten is. De onderzoekers concluderen tevens dat uitbreiding naar het strafrecht zeer wel mogelijk is. Inmiddels is ook de wetgever daarvan overtuigd en wordt in het nieuwe stelsel van strafvordering ruimte gemaakt voor een prejudiciële vraagprocedure (*Kamerstukken II 2016/17, 32612, nr. 9, p. 5*).

13.2.2.9 Deelgeschillen

In 2010 is de Wet deelgeschilprocedure voor letsel- en overlijdensschade (*Stb.* 2010, 221; art. 1019w e.v. Rv) in werking getreden. Doel was om de afhandeling van personenschade te verbeteren, onder andere door dit proces te bespoedigen en schikkingen te stimuleren door partijen de gelegenheid te geven een deel van het geschil aan de rechter voor te leggen tijdens de onderhandelingsfase, om vervolgens met het oordeel van de rechter over dat deelonderwerp op zak de onderhandelingen vlot te kunnen trekken. In de jaren na 2010 zijn de oorspronkelijke verwachtingen omtrent de wet getoetst aan de eerste resultaten van het gebruik ervan (zie Tuls, 2013: een veelvuldig benut, effectief en nuttig extra instrument) en is de wet vervolgens grondig geëvalueerd door Wesselink (Wesselink, 2016; vgl. ook Van & Akkermans, 2011). Zij deed dit door gevalstudies, interviews, observatieonderzoek en een brede jurisprudentieanalyse.

In dit laatste onderzoek wordt geconcludeerd dat de letselschadebranche gekenmerkt wordt door onevenwichtige machtsverhoudingen (verzekeraars versus slachtoffer), waardoor onderhandelingen eigenlijk niet goed mogelijk zijn. Vervolgens blijkt echter dat (de komst van) de deelgeschilprocedure (of alleen al het dreigen met zo'n procedure) bijdraagt aan een evenwichtiger machtsverdeling en aan communicatiever en coöperatiever gedrag van schadebehandelaars. Een ongewenst neveneffect is echter dat de kans op een juridische procedure toeneemt: het slachtoffer betaalt geen proceskosten en diens advocaat kan er juist goed aan verdienen. De procedure draagt weliswaar ook bij aan de polarisering en juridisering, maar beide kanten van het spectrum zien de deelgeschilprocedure als een stimulans voor verder onderhandelen, hoewel dat ook aan de uitkomst van de zaak ligt. Een niet-ontvankelijkheidsverklaring lost bijvoorbeeld niets op. En ook blijkt de communicatie na afloop van groot gewicht. Kortom, de procedure kan onderhandelingen stimuleren, maar dat effect kan versterkt worden, en daartoe volgt dan nog een reeks aanbevelingen, waaronder het inzetten op bredere toepassing van de procedure (ook buiten letselschades) en de waarschuwing aan het beroepenveld om deelgeschilprocedures geen verdienmodel voor de advocatuur te laten worden.

13.2.2.10 Conservatoir beslag onder de loep

Via het conservatoir beslag (art. 700 e.v. Rv) kan een schuldeiser tijdig veiligstellen dat een eventueel later door de rechter erkende aanspraak van die schuldeiser ten opzichte van de beslagene daadwerkelijk afgedwongen kan worden, omdat voorkomen wordt dat vermogensbestanddelen voordien weggesluisd worden. Of die regeling in alle opzichten een juiste balans vormt tussen de belangen van de schuldeiser en die van de schuldenaar (die niet gehoord wordt door de rechter die het beslagverlof verleent, omdat anders al bekend is dat er een beslag aan zit te komen), is empirisch-juridisch onderzocht door Meijsen en

Jongbloed (2010).⁸ Dat onderzoek is verricht door middel van een uitvoerige dossier- en rechtspraakanalyse (267 dossiers waarin een opheffingskortgeding plaatsvond en 267 dossiers zonder zo'n kort geding) om de kenmerken van die zaken te bepalen (aard van het beslag, aard van de partijen, het bedrag dat speelt, enz.) en via 58 interviews met advocaten aan beide zijden van het spectrum om die kenmerken verder te kunnen duiden.

Uit deze studie blijkt bijvoorbeeld dat opheffingskortgedingen meer volgen als de vordering een hoger bedrag betreft, dat beslag meestal onder een derde, de bank, gelegd wordt, dat zekerheid bieden niet het enige motief is, maar dat druk uitoefenen op de wederpartij ook erg belangrijk is. Ook blijkt dat het opheffingskortgeding als tegenwicht ten opzichte van de eenzijdige verlofprocedure verzwakt is de laatste jaren en dat deze gedingen gering in aantal zijn (het betreft 4% van de gevallen). De dreiging die van een beslag uitgaat, is daarmee erg effectief geworden. Nu is het wel nog zo dat een ten onrechte gelegd beslag in beginsel een onrechtmatige daad vormt en tot een schadevergoedingsplicht aanleiding kan geven. Ook dat is (bedoeld als) een tegenwicht tegen de eenzijdige verlofprocedure, maar ook dit instrument is nu niet afdoende omdat een aansprakelijkheidstelling te moeizaam toepassing kan vinden. En dus volgen er aanbevelingen om de balans te herstellen, onder andere door meer informatie van de beslaglegger te vragen bij het verzoek van de schuldeiser voor verlof om een conservatoir beslag te mogen leggen.

13.2.2.11 De proceskostenveroordeling

Voortbouwend op de studie van Barendrecht et al. (2011) (zie par. 13.2.2.7) naar procesverstoring gedrag heeft Sluijter (2011) de (remmende) invloed van proceskosten (ex art. 237 Rv) daarop aan een nader onderzoek onderworpen, met als doel tot een voortvarender en efficiënter proces te komen: hoe moet de proceskostenveroordeling daartoe worden ingezet? Qua (empirische) methoden leunt het onderzoek niet alleen op rechtseconomische analyses, maar ook op jurisprudentieanalyse en verkennende, semigestructureerde interviews met achttien rechters. De drie thema's waren welk gedrag als procesverstoring werd ervaren, de ervaren frequentie, en waarom dat zo gezien werd, waarom de kostenveroordeling nauwelijks wordt gebruikt als sanctie op zulk verstoring gedrag, en of er behoefte bestaat aan de (herinvoering van de) mogelijkheid om de advocaat in persoon in de kosten te veroordelen.

Een van de interessante bevindingen is dat weinig gedragingen door de geïnterviewde rechters als evident verstoring worden ervaren, en men dus terughoudend is met het vaststellen daarvan. Een kostenveroordeling door de rechter strookt niet met de rechtsze-

---

8 Het onderzoek werd nogmaals gerapporteerd in (de dissertatie van) Meijssen, 2013.

kerheid en zorgt voor een geschil binnen het geschil, waar niemand iets aan heeft. Bovendien zijn er andere instrumenten beschikbaar (stukken buiten beschouwing laten, enz.) en wordt er niet om gevraagd. Deze empirisch gefundeerde bevindingen zijn vervolgens input voor meer normatieve beschouwingen, waaruit volgt dat scherpe normen nodig zijn voor wat eigenlijk verstorend gedrag is, evenals een nadere duiding van welke (maximale hoogte van de) sanctie daarbij past.

13.2.2.12 De naleving van rechterlijke uitspraken

Met een toewijzend vonnis krijgt de eisende partij een executoriale titel in handen. Maar daarmee zijn de centen waarop de eiser recht heeft nog niet altijd binnen. Eshuis (2009) heeft via een pilotstudie op basis van een steekproef van 2500 civiele bodemprocedures en 250 interviews onderzoek gepresenteerd waaruit blijkt dat de naleving van uitspraken van civiele rechters te wensen overlaat. Drie jaar na afronding van de procedure is voor 42% van de verstekvonnissen nog helemaal niets nageleefd, tegenover 5% voor schikkingen en 10% voor vonnissen op tegenspraak. Je recht halen en je recht krijgen, hoe lastig op zich al, is dus nog niet hetzelfde als ook de bijbehorende centen krijgen, zo blijkt. Zeker een verstekvonnis is hoogstens een stapje op weg daarheen en niet meer; inzetten op schikkingen (en procedures op tegenspraak) is vanuit dit perspectief wijs beleid.

13.2.2.13 Hoezo hoger beroep?

De discussie over (breed gezegd) de kwaliteit van de rechtspraak, strekt zich met name, maar niet alleen, uit over de procedure in eerste aanleg. Over hoger beroep is weinig empirisch materiaal voorhanden. De keuze om hoger beroep te starten, de verwachtingen ervan, de ervaringen ermee en de waardering daarvan komen echter wel aan de orde in een onderzoek van Marseille et al. uit 2016 (voor cijfers: Van Os & Smit, 2016).

Die studie, voor het strafrechtelijke en civielrechtelijke deel gebaseerd op 343 mondelinge interviews (voor en na de zitting) en 222 telefonische enquêtes (na de uitspraak in de zaak),⁹ laat bijvoorbeeld zien dat motieven voor het instellen van hoger beroep zijn de verwachting een gunstiger uitspraak te krijgen, waarbij de ernst van de gevolgen van de uitspraak in eerste aanleg een rol speelt. Daarbij dient gezegd te worden dat de motieven om wel of niet in beroep te gaan juist in civiele zaken diffuser zijn en dat daar ook de gepercipieerde kwaliteit van de rechter in eerste aanleg, althans het gebrek daaraan, een reden voor hoger beroep is, net als de tevredenheid met het rechterlijk functioneren. Opvallend verder is dat in civiele zaken, meer dan elders, de stress, duur en geldelijke kosten reden zijn om af te zien van hoger beroep.

⁹ Voor het bestuursrechtelijk deel werden er 323 (telefonische en web-)interviews in eerste aanleg gehouden, en 188 interviews met personen die een vorm van hoger beroep doorlopen hadden.

De verwachting een gunstiger uitspraak te krijgen, blijkt in civiele zaken voor een kwart van de respondenten waar te worden. Op sommige onderdelen van de zaak wordt in hoger beroep een betere uitspraak gekregen (snelheid, juiste informatie benut), maar op andere onderdelen (begrijpelijkheid, motivering) juist niet. De verwachting een betere (civiele) rechter te treffen, wordt echter niet bewaarheid. Als het, tot slot, over de algemene waardering gaat, is in civiele zaken (slechts) 46% van de respondenten (zeer) tevreden, een percentage dat sterk samenhangt met de uitkomst van de procedure: verliezers zijn negatiever, en er zijn in hogerberoepszaken veel verliezers; dat gegeven maakt meteen dat de mogelijkheden om het beter te (gaan) doen beperkt zijn. Wel suggereren de onderzoekers om de verplichte procesvertegenwoordiging in hoger beroep (deels) los te laten; dat zou het aantal gevallen waarin wordt afgezien van hoger beroep, waar dat op zich kansrijk zou zijn, kunnen verminderen (Marseille et al., 2016). Die aanbeveling is tot op heden niet overgenomen.

13.2.2.14 En wat zegt dit alles nu?

Het voorgaande overzicht laat wat mij betreft zien dat de empirische inkleuring van het brede procesrechtelijke landschap steeds meer gestalte krijgt; de landkaart krijgt behoorlijk wat 'kleur op de smoel'. Kortom, we weten al best wel wat, naar mijn (niet-empirisch onderbouwde) indruk is dat ook meer dan op andere deelterreinen van het (civiele) recht. Gelukkig lijken de bevindingen ook bij elkaar te passen, zoals blijkt uit de terugkerende waardering voor een actieve civiele rechter, het vaker gememoreerde risico van dwangschikkingen, en de positieve waardering van innovatieve procedurevormen.

Belangrijk hierbij was en is de rol van de Raad voor de rechtspraak, die de afgelopen jaren immers heel veel belangwekkende onderzoek heeft gefinancierd en laten uitvoeren (ik tel hier elf door de Rvdr uitgegeven Research Memoranda, en twee van de besproken dissertaties leunden sterk op eerder Rvdr-onderzoek¹⁰). Die bijdrage is dus onmisbaar geweest voor het 'charten' van dit terrein. Wetsevaluaties blijken overigens ook een aardige bron voor (meer) empirische kennis te (kunnen) zijn, maar de schaal waarop dat instrument wordt benut, is nog wat bescheiden. Het lijkt nog met name te worden gebruikt daar waar 'echte' grote innovaties aan de orde zijn (waarvan hiervoor de deelgeschilprocedure en de regeling inzake prejudiciële vragen zijn besproken).

Los van het voorgaande, meen ik ook nog te mogen concluderen uit het vorenstaande dat empirisch Bpr-onderzoek, ongeacht de uitkomsten daarvan, niet snel tot daadwerkelijke wets- of beleidswijzigingen lijkt te leiden. Er wordt weinig 'doorgepakt' op de diverse

---

10 Dat geldt overigens evenzeer voor Meijssen (2013), hier niet apart besproken.

aanbevelingen die gedaan worden, met uitzondering allicht van de toegenomen wettelijke nadruk op de mondelinge behandeling en de actieve rechter. Maar anderzijds, misschien is dat ook al meer dan tevoren verwacht kon worden.

13.2.3 *Secundair empirisch Bpr-onderzoek*

13.2.3.1 **Een zeer beperkte selectie**

Er is veel literatuur waarin aspecten van het Bpr ergens op enigerlei wijze in relatie worden gebracht met empirische inzichten gegenereerd door anderen, elders gedocumenteerd. Ik kan dan ook niet elk Bpr-artikel in het Nederlandse taalgebied dat refereert aan dergelijke inzichten, hierna bespreken.¹¹ Ik volsta daarom met een zeer beperkte selectie van artikelen die specifiek als thema of als doel hebben om te laten zien wat er aan empirie beschikbaar is als het om het Bpr gaat, en om daaruit een les te trekken. Het gaat dus om stukken die (het ontsluiten van) de primaire empirie als centraal element hebben. Mijn focus ligt daarbij op de les(sen) die het betreffende artikel haalt uit de onderliggende empirie.

13.2.3.2 **Een belangrijke primeur**

Als het, zoals in deze paragraaf, over de ontsluiting van het bestaande empirische onderzoek gaat, dan mag zeker de baanbrekende, vernieuwende studie van Barendrecht en diverse anderen (Barendrecht & Klijn, 2004) niet onvermeld blijven. Daarin zijn de eerste voorstellen voor de herijking van het Bpr door de toenmalige Commissie fundamentele herbezinning burgerlijk procesrecht (Asser, Groen & Vranken, 2003) in de vorm van een kenniskaart doorgerekend op, kort gezegd, hun ‘empirische houdbaarheid’. Om de doeltreffendheid van die (toekomstige) maatregelen in te schatten is op vijf inhoudelijke thema’s de kennis uit diverse (gedragswetenschappelijke) invalshoeken bijeengebracht, zodat duidelijk wordt welke kennis er al is, waar die zich dan ongeveer bevindt, en welke witte vlekken er nog zijn. Besproken zijn de plaats van de rechtspraak binnen het totaal aan mogelijkheden van geschiloplossing, coöperatief gedrag van partijen, welke soort procedure voor welk geschil, casemanagement (de actieve rechter), en het managen van vernieuwing.

Op elk van die thema’s wordt veel kennis ingebracht en gedeeld om zo verwachtingen over de plannen te kunnen formuleren. Eén voorbeeld daarvan moge hier volstaan: in het hoofdstuk over casemanagement wordt aangegeven dat rechters de hen ter beschikking staande sancties op gedrag van procesdeelnemers niet snel benutten omdat dat, kort gezegd,

---

11 Voor degenen die meer willen lezen: Van Boom en Giesen (2018) bevat in noot 31 een lijst van artikelen uit de periode 2009-2017.

afleidt van de hoofdzaak, een uitspraak die sterk preludeert op hetgeen Sluijter (2011) later zou concluderen.

13.2.3.3 Civilologische capita verzameld

Een tweede project waarin (mede) het Bpr en de mogelijke impact van extra-juridische inzichten daarop prominent aan de orde zijn gesteld, is het boek *Capita Civilologie* uit 2013. In die breed opgezette privaatrechtelijke bundel is ook een aantal hier relevante artikelen opgenomen. Ik wijs op de bijdrage over de wijzen waarop het gedrag van mensen rondom geschillen te verklaren is (Klein Haarhuis & Niemeijer, 2013), de bijdrage over wat waarschijnlijk werkt als er een nieuwe civiele procedure zou moeten worden ontworpen, en hoe we dus om moeten gaan met innovaties in de rechtspleging (Barendrecht, 2013), het artikel over de impact van enkele psychologische inzichten (biases, zoals de ‘confirmation bias’) op de bewijswaardering in civiele zaken en de mogelijkheden om dat te redresseren (Enneking et al., 2013), de sterk psychologisch ingestoken bijdrage over besluitvorming in groepen, denk aan de meervoudige kamers bij rechtbanken en hoven, en of dat tot betere (lees: met minder ‘biases’) besluiten leiden zal, hetgeen niet zonder meer het geval is (Ten Velden & De Wilde, 2013), en de rechts- en gedragseconomische analyse van het gedrag van advocaten, gedrag dat zeker niet enkel en alleen door het belang van de cliënt geleid wordt, als dat al zou kunnen (Visscher, 2013). Al die bijdragen groeperen veel belangrijk eerder (empirisch) onderzoek dat raakt aan kwesties die op het terrein van het Bpr spelen, en zij maken die kennis daarmee voor een breder juridisch publiek een stuk toegankelijker. Dat daaruit voor elke jurist veel specifiek te leren valt, valt niet te ontkennen.

13.2.3.4 Een ‘downHiiL battle’?

Dat het gebruik van inzichten die anderen verzamelden niet zonder risico’s is (denk bijv. aan het risico te brede conclusies te trekken), moge duidelijk zijn (vgl. Van Boom & Giesen, 2018). Een voorbeeld van een secundair empirische studie die veel aandacht, maar ook stevige kritiek heeft gekregen, is het HiiL-rapport uit mei 2017 over de (beroerde) staat van de (civiele) rechtspleging (Barendrecht, Van Beek & Muller, 2017). De claim uit dat rapport dat de Nederlandse rechtspleging niet thuis geeft wanneer de burger die rechtspleging echt nodig heeft (het systeem zit vast in het toernooimodel van procedures, in de beperkingen van juridische kennis en in het keurslijf van regels voor de aloude beroepen van advocaat en rechter),¹² is mede gebaseerd op de resultaten van empirische studies. Maar juist de wijze waarop van die empirie gebruik is gemaakt, heeft bijvoorbeeld Vranken en Snel verlokkt tot een zeer scherpe reactie op dat rapport: cijfers zijn verkeerd weergegeven of verkeerd geïnterpreteerd en aanpalend onderzoek is genegeerd, kort gezegd. En dus

---

12 Ik haal deze passage vrijwel letterlijk van www.hiil.org/news/innovatie-rechtspleging-de-uitdaging-aangegaan/.

hoort de civiele rechter niet op de schopstoel te zitten waarop deze door het HiiL-rapport is gezet, aldus deze auteurs (Vranken & Snel, 2019). Dit debat, wat er verder van zij, laat zien dat hetgeen waarmee ik deze paragraaf begon, onverkort blijft gelden en dus een waarschuwing voor eenieder moet zijn.

13.2.3.5 Een gewaarschuwd jurist dus...

Het is goed én wenselijk dat empirische inzichten over het Bpr hun weg vinden naar zo veel mogelijk professionals in het veld (rechters, advocaten, wetgevingsambtenaren, belangenbehartigers, studenten enz.). Dat loopt idealiter via kennisname van primair ELS-onderzoek, maar het kan ook prima geschieden via secundaire ELS-publicaties, en waarschijnlijk is die route zelfs realistischer als het om een zo groot mogelijk bereik gaat. De daarbij behorende waarschuwing dat die informatieoverdracht dan wel zeer secuur en genuanceerd zal moeten plaatsvinden, zodat geen overtrokken conclusies volgen op basis van data die die conclusies niet substantiëren, lijkt een open deur, maar het is soms goed om dergelijke deuren vooral even op een kier te houden.

13.3 TOEKOMSTIG EMPIRISCH ONDERZOEK BINNEN HET BURGERLIJK PROCESRECHT?

Zowel waar het om primair als om secundair ELS-onderzoek naar procesrechtelijke regelingen en het stelsel van ons Bpr gaat, zijn er, ondanks het vele werk dat al gedaan is, zeker nog vele witte vlekken te benoemen, zo bleek ook hiervoor al. Deels zijn die plekken gerelateerd aan (liggen ze ‘in het verlengde van’) het al bestaande onderzoek, en dus zullen in eerste instantie alle reeds in die bestaande literatuur gedane suggesties voor verder onderzoek kunnen worden overgenomen. Denk hierbij, bij wege van voorbeeld, aan nader onderzoek naar een 21ste-eeuwse vrederechter (vgl. Van der Kraats, 2017¹³). Denk ook aan nader onderzoek naar de rol en invloed van de advocaat op schikkingsgedrag van partijen en naar de invloed van inrichting van de zittingsruimte, waarbij momenteel partijen wel de rechter maar niet elkaar kunnen aankijken (vgl. Verschoof & Van Rossum, 2018).

Daarbij komt dan nog onderzoek naar (de effecten van) allerhande nieuwe ontwikkelingen (denk aan de digitalisering van de civiele procedure in het ‘post-Kel’-tijdperk) en naar nog niet of nog onvoldoende ontgonnen deelterreinen binnen het Bpr. Ik denk bij dat laatste voorlopig aan (deels al onderhanden zijnde) projecten als de invloed van verschillende mogelijke rechterlijke motiveringsstijlen op de mate van acceptatie van rechterlijke uitspra-

---

13 Overigens is dat onderzoek ten tijde van het schrijven van deze bijdrage al deels (en rechtsvergelijkend) uitgevoerd; zie noot 6 hiervoor.

ken (daaraan wordt gewerkt door Van Boom et al.), en de mogelijke invloed van verantwoordingsmechanismen en de volgorde waarin informatie wordt aangereikt op het besluitvormingsproces van professionals, zoals rechters (zie Schillemans & Giesen, 2020).

De lijst van mogelijkheden is echter eindeloos veel langer. In wezen kan immers elke bepaling in het Rv die de rechter een bevoegdheid geeft – en dat zijn er nogal wat – empirisch onderzocht worden (hoe vaak wordt deze gebruikt, wanneer zal de rechter deze wel of niet benutten (motieven), wat is de invloed op partijen daarbij?). Daarnaast kan ook elke bepaling die procespartijen een bepaalde actie toestaat of ergens gelegenheid toe biedt, op gelijke wijze bekeken worden. Ook iedere specifieke procedurevorm (kort geding, derdenbeslag, verstek en verzet, enz.) biedt voer voor nader (evaluerend) onderzoek, net als de (taak en rol van de diverse) hoofdrolspelers in het Bpr als zodanig. Denk aan de persoon van de rechter, en zijn beslisgedrag, bijvoorbeeld bij de keuze om al dan niet rechtsvormend te werk te gaan. Denk ook aan de advocaat, diens rol bij de geschilbeslechting, en zijn eigen belangen (aansluitend bij Visscher, 2013). En denk tot slot aan de procespartijen zelf (het ‘procedural justice’-onderzoek is zeker ook nog niet ‘afgerond’).

13.4 EEN AFRONDENDE OVERPEINZING: DE TOEKOMST VAN ‘BPR-ELS’?

Hier aangekomen, dient zich tot slot de vraag aan hoe de toekomst van het juridisch-empirisch onderzoek op het terrein van het burgerlijk procesrecht (is ‘Bpr-ELS’ daarvoor een geschikte term?) eruitziet of zou kunnen zien. Ik zie die toekomst zonnig in, verklaar ik maar meteen, in die zin dat ik denk dat Bpr-ELS sterke kaarten heeft om voorwaarts te kunnen voorlopig. Vanwaar mijn optimisme?

Sowieso zit al het ELS-onderzoek momenteel (in het post-Sectorplan tijdperk) in de lift in Nederland, dat helpt op zich al. Maar daarbij komt dat het Bpr, of breder: de rechtspleging, een bron van voortdurende zorg en aandacht is, ook (en zelfs) in politiek Den Haag, zodat om de zoveel tijd nader onderzoek gewenst is en uitgezet wordt, net zoals dat tot op heden steeds gebeurd is. De reden daarvoor is dat civiele procedures, ook nu nog, na al het voorgaande onderzoek, nog steeds te lang duren, te kostbaar zijn en te weinig efficiënt uitpakken, en de burger zeker niet altijd vooruit komt daarmee, en omdat al die problemen, en zeker tezamen genomen, evident lastig te ‘tackelen’ zijn (anders was het al wel gebeurd, toch?). Dit alles betekent dat de machtige stroom van onderzoek dat bijvoorbeeld vanuit de Rvdr is uitgezet, nog zeker niet uitgeput hoeft te zijn of te raken, dat innovaties zeker ook gewenst blijven, zodat ook de (deels empirische) wetsevaluaties van die innovaties nodig zullen blijven.

Kortom, ondanks het vele werk dat er al gedaan is (par. 13.2), is er nog genoeg te doen (par. 13.3), en de kansen om dat te (blijven) doen, zullen zich in ruime mate aan (blijven) dienen. Het Bpr-ELS-onderzoek, jong maar vitaal, heeft dus de toekomst.

LITERATUUR

Asser, W.D.H., Groen, B., & Vranken, J.B.M. (m.m.v. I.N. Tzankova) (2003). *Een nieuwe balans* Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Giesen, I. (2015). *Mr. C. Assers handleiding tot de beoefening va het Nederlands burgerlijk recht. Procesrecht. 1: Beginselen van burgerlijk procesrecht*. Deventer: Wolters Kluwer.

Baas, R., Groot-van Leeuwen, L. de, & Laemers, M. (2010). *Rechtspreken: samen of alleen* (Research Memoranda 2010/5). Den Haag: Raad voor de rechtspraak.

Barendrecht, J.M., & Klijn, A. (red.) (2004). *Balanceren en vernieuwen*. Den Haag: Raad voor de rechtspraak.

Barendrecht, J.M. et al. (2011). *De goede procesorde in beeld* (Research Memoranda 2011/1). Den Haag: Raad voor de rechtspraak).

Barendrecht, J. (2013). Ontwerpen van civiele procedures: wat werkt? In W.H. van Boom, I. Giesen, & A.J. Verheij, *Capita Civilologie: Handboek empirie en privaatrecht* (p. 985-1015). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Bauw, E., Dijk, F. van, & Sonnemans, J. (2013). De waarde van meervoud. *NJB*, 292.

Bauw, E. et al. (2018). *Rechtsstatelijke waarborging van buitengerechtelijke geschiloplossing*. Den Haag: Boom juridisch.

Böcker, A. et al. (2010). *Specialisatie loont?!* (Research Memoranda 2010/1). Den Haag: Raad voor de rechtspraak.

Boom, W.H. van, & Giesen, I. (2018). 10 jaar civilologie: Hoe ver staan de luiken open. In J. Baeck (red.), *Privaatrecht in actie!* (p. 13-46). Brugge: die Keure.

Croes, M.T. et al. (2017). *Evaluatie Wet griffierechten burgerlijke zaken* (Cahier 2017-09). Den Haag: WODC.

- Dam-Lely, H. van (2018). De eigen(aardig)heid van de kantonrechter. *TCR*, 4, 126-132.
- Enneking, L.F.H., Giesen, I., & Rijnhout, R. (2013). Bewijswaardering en psychologische inzichten. In W.H. van Boom, I. Giesen, & A.J. Verheij, *Capita Civilologie: Handboek empirie en privaatrecht* (p. 1017-1085). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Eshuis, R.J.J. (2007). *Het recht in betere tijden*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Eshuis, R.J.J. (2009). *De daad bij het woord* (Research Memoranda 2009/1). Den Haag: Raad voor de rechtspraak/WODC.
- Eshuis, R.J.J. et al. (2016). *Lage drempels voor rechtzoekenden: Evaluatie van de verhoging van de competentiegrens in 2011* (Cahier 2016-04). Den Haag: WODC.
- Giesen, I., & Coenraad, L.M. (2011). De toegankelijkheid van de rechtspleging. *NJB*, 952-960.
- Giesen, I. et al. (2016). *De Wet prejudiciële vragen aan de Hoge Raad*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Groot, G. de, & Steenberghe, H.M.M. (red.) (2019). *De mondelinge behandeling in civiele zaken*. Den Haag: Boom juridisch.
- Grootelaar, H.A.M. (2018). *Interacting with procedural justice in courts* (Diss. Universiteit Utrecht).
- Havinga, T., Klaassen, C., & Neelis, N. (2012). *Specialisatie gewenst?* (Research Memoranda 2012/2). Den Haag: Raad voor de rechtspraak.
- Barendrecht, J.M., Beek, K. van, & Muller, S. (2017). *Menselijk en rechtvaardig: Is de rechtsstaat er voor de burger?* Den Haag: HiiL. Te raadplegen van www.hiil.org/projects/menselijk-en-rechtvaardig-is-de-rechtsstaat-er-voor-de-burger/.
- Hulst, L. (2017). *Experimental legal studies on perceived procedural justice and trust in law and society* (Diss. Vrije Universiteit).
- Ippel, P., Heeger-Hertter, S. (2006). *Sprekend de rechtbank* Nijmegen: WLP.

Klein Haarhuis, C., & Niemeijer, B. (2013). De verklaring van geschilgedrag: Gedragsecconomische bijdragen en hun beperkingen. In W.H. van Boom, I. Giesen, & A.J. Verheij, *Capita Civilologie: Handboek empirie en privaatrecht* (p. 109-145). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Kraats, K. van der (2017). *De eigen(aardig)heid van de kantonrechter* (Diss. Universiteit Utrecht). Den Haag: Boom juridisch.

Linden, J. van der (2010). *De civiele zitting centraal: informeren, afstemmen en schikken* (Diss. Universiteit van Tilburg).

Marseille, A.T. et al. (2014)., *Korte en efficiënte kantoncomparities? Uitdaging voor reflexieve rechters* (Research Memoranda 2014/5). Den Haag: Raad voor de rechtspraak.

Marseille, B. et al. (2016). *Motieven en waardering voor hoger beroep* (Research Memoranda 2016/1). Den Haag: Raad voor de rechtspraak).

Mein, A., & Meere, F. de (2018). *Motieven van burgers om (niet) naar de rechter te gaan* (Research Memoranda 2018/3). Den Haag: Raad voor de rechtspraak.

Meijsen, M., & Jongbloed, A.W. (2010). *Conservatoir beslag in Nederland* (Research Memoranda 2010/6). Den Haag: Raad voor de rechtspraak.

Meijsen, M. (2013). *Ontwikkelingen in het civielrechtelijk conservatoir beslag in Nederland* (Diss. Universiteit Utrecht). Deventer: Kluwer.

Os, R. van, & Smit M. (2016)., *Civielrechtelijke appelrechtspraak: Een cijfermatige verkenning* (Cahier 2016-09). Den Haag: WODC.

Rossum, W. van, Tigchelaar, J., & Ippel, P. (2012). *Wraking bottom-up: Een empirisch onderzoek* (Research Memoranda 2012/6). Den Haag: Raad voor de rechtspraak.

Rossum, W. van (2017). *De externe wrakingsprocedure* (Research Memoranda 2017/4). Den Haag: Raad voor de rechtspraak.

Schaaf, J. van der, & Klijn, A. (2017). De verdwenen (?) kantonrechter. *RdW*, 2, 141-146.

Schillemans, T., & Giesen, I. (2020). *De kwaliteit van (juridische) oordelen: Een experiment over verantwoording, bias en de kwaliteit van beoordelingen in de publieke sector*. *NJB*, 184-193 (submitted).

Sluijter, P. (2011). *Sturen met proceskosten* (Diss. Universiteit van Tilburg). Deventer: Kluwer.

Snijders, H.J., Klaassen, C.J.M., & Meijer, G.J. (2017). *Nederlands burgerlijk procesrecht*. Deventer: Kluwer.

Tuls, M.A. (2013). Wet deelgeschilprocedure drie jaar later. In W.H. van Boom, I. Giesen, & A.J. Verheij, *Capita Civilologie: Handboek empirie en privaatrecht* (p. 1159-1177). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Velden, F.S. ten, & Wilde, T.R.W. de (2013). Rechterlijke groepsbesluitvorming. In W.H. van Boom, I. Giesen, & A.J. Verheij, *Capita Civilologie: Handboek empirie en privaatrecht* (p. 1087-1121). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Van, A.J., & Akkermans, A.J. (2011). Effect deelgeschilprocedure veel groter dan zichtbaar aan alleen het aantal uitspraken. *TVP*, 82-86.

Verschoof, R.J., & Rossum, W.M. van (2018). *Geschikt of niet geschikt?* Den Haag: Boom juridisch.

Verschoof, R.J. (2019). Het onderliggende conflict: Afblijven of uitdiepen. *TCR*, 2, 76-87.

Visscher, L. (2013). Gedrag van advocaten. In W.H. van Boom, I. Giesen, & A.J. Verheij, *Capita Civilologie: Handboek empirie en privaatrecht* (p. 1123-1157). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Vranken, J.B.M., & Snel, M. (2019). De civiele rechter in Nederland op de schopstoel. *NJB*, 687, 858-866.

Wesselink, M. (2016). *De deelgeschilprocedure* (Diss. Universiteit van Amsterdam).

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2017). *Weten is nog geen doen*. Den Haag: WRR.